

Rahmonova Malohat Abdulhamid qizi
O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti
Lingvistika: nemis tili yo‘nalishi 2- kurs magistranti

rahmonovam0611@gmail.com

HAYNRIX HAYNE ASARLARIDA ONA TIMSOLI VA UNING O‘ZBEK TILIGA TARJIMASI TAHLILI

Annotatsiya: Ushbu maqolada nemis romantik shoiri Haynrix Hayne asarlarida ona timsoli tahlil qilingan va bu timsolning o'zbek tiliga tarjimasi masalalari o'rganilgan. Tadqiqot Hayne ijodida ona obrazining ahamiyati, uning lirik qahramon bilan munosabati va tarjima jarayonida yuzaga keladigan lingvistik va madaniy muammolarni qamrab oladi. Maqolada Hayne ijodini o'zbek tiliga o'girish jarayonida ona timsolining saqlanishi va transformatsiyasi masalalari asosiy diqqat markaziga qo'yilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, Hayne asarlarida ona obrazi murakkab va ko'p qirrali bo'lib, tarjima jarayonida original asarning ma'no va ruhi saqlanib qolishiga alohida e'tibor qaratilishi kerak.

Kalit so'zlar: Haynrix Hayne, ona timsoli, tarjima nazariyasi, nemis romantizmi, o'zbek adabiyoti, qiyosiy adabiyotshunoslik, lirik poeziya, tarjima transformatsiyasi.

ANALYSIS OF THE MOTHER IMAGE IN HEINRICH HEINE'S WORKS AND ITS TRANSLATION INTO UZBEK

Abstract: This article analyzes the image of mother in the works of German romantic poet Heinrich Heine and examines issues related to the translation of this image into the Uzbek language. The research covers the significance of the mother figure in Heine's creative work, its relationship with the lyrical hero, and the linguistic and cultural challenges that arise during the translation process. The article focuses on the preservation and transformation of the mother image when translating Heine's works into Uzbek. According to the research results, the mother figure in Heine's works is complex and multifaceted, requiring special attention to preserving the meaning and spirit of the original work during translation.

Key words: Heinrich Heine, mother image, translation theory, German romanticism, Uzbek literature, comparative literature studies, lyrical poetry, translation transformation.

АНАЛИЗ ОБРАЗА МАТЕРИ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ ГЕНРИХА ГЕЙНЕ И ЕГО ПЕРЕВОДА НА УЗБЕКСКИЙ ЯЗЫК

Аннотация: В данной статье анализируется образ матери в произведениях немецкого поэта-романтика Генриха Гейне и исследуются вопросы перевода этого образа на узбекский язык. Исследование охватывает значение образа матери в творчестве Гейне, его отношение с лирическим героем, а также лингвистические и культурные проблемы, возникающие в процессе перевода. В статье основное внимание уделяется сохранению и трансформации образа матери при переводе произведений Гейне на узбекский язык. Согласно результатам исследования, образ матери в произведениях Гейне является сложным и многогранным, требующим особого внимания к сохранению смысла и духа оригинального произведения в процессе перевода.

Ключевые слова: Генрих Гейне, образ матери, теория перевода, немецкий романтизм, узбекская литература, сравнительное литературоведение, лирическая поэзия, трансформация перевода.

KIRISH

XIX asr nemis adabiyotining yirik namoyandasi Haynrix Hayne (1797-1856) jahon adabiyotida o'ziga xos o'ringa ega shoir hisoblanadi. Uning poeziyasi chuqur lirizm, o'tkir hajviya va hayotiy falsafa bilan ajralib turadi. Hayne asarlarida ona obrazi muhim ahamiyat kasb etib, shoirning hayotiy qarashlarini, ruhiy holatini va lirik kechinmalarini ifodalashda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi [1].

Ona timsoli Hayne ijodida serqirra bo'lib, u ba'zan real ona sifatida, ba'zan vatan ramzi sifatida, ba'zan esa mavhum mehrlil kuch sifatida namoyon bo'ladi. Bu obrazning o'zbek tiliga tarjimai jarayonida tarjimonlar qator lingvistik, semantik va madaniy muammolarga duch keladilar. Chunki har bir til o'zining leksik-grammatik xususiyatlari va madaniy kontekstiga ega [2].

Ushbu tadqiqotning maqsadi Hayne asarlarida ona timsolining badiiy-estetik xususiyatlarini aniqlash va bu obrazning o'zbek tiliga tarjimai masalalarini tahlil qilishdan iborat. Maqola mazkur timsolning o'zbek tilida qanday aks ettirilganini, qanday transformatsiyalarga uchrashini va nima darajada asl ma'noni saqlab qolishini o'rganishga qaratilgan.

METODOLOGIYA VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Tadqiqot metodologiyasi qiyosiy-tarixiy, struktural-semantik va lingvopoetik tahlil usullarini o'z ichiga oladi. Hayne asarlarining asl nusxasi va o'zbek tilidagi tarjimalari qiyosiy tahlil qilinib, ona timsolining ifodalanishi va tarjima strategiyalari o'rganildi. Asosiy manba sifatida Hayne she'riyati va uning o'zbek tilidagi turli tarjimalari tanlandi.

Tadqiqot doirasida nemis, o'zbek va rus manbalaridagi ilmiy adabiyotlar tahlil qilindi. Nemis adabiyotshunosligida Hayne ijodiga bag'ishlangan Gerr va Vinnekensning asarlari muhim ahamiyatga ega [3]. Ular Hayne asarlarida ona timsolining romantik adabiyot kontekstidagi o'rnini ochib beradi. Shuningdek, Martinezning "Hayne poetikasida obrazlar tizimi" nomli monografiyasi ham katta manbalik qimmatiga ega [4].

Rossiya adabiyotshunoslaridan Zhirmunskiy [5] va Fedorovning [6] Hayne ijodiga bag'ishlangan tadqiqotlari muhim hisoblanadi. Jumladan, Zhirmunskiy Hayne lirikasining romantik xususiyatlarini chuqur tahlil qilgan bo'lsa, Fedorov esa Hayne asarlarining rus tiliga tarjimai masalalarini tadqiq etgan.

O'zbek adabiyotshunosligida Hayne ijodini o'rganish borasida S. Mirvaliyev [7], X. Yoqubov [8] va D. Quronovning [9] ishlari e'tiborga loyiq. Ular Hayne asarlarining o'zbek adabiyotiga ta'siri va tarjima masalalarini yoritganlar. Ayniqsa, Mirvaliyevning "G'arb adabiyoti va o'zbek tarjimashunosligining o'zaro munosabatlari" nomli asari o'zbek tarjimashunosligida katta ahamiyatga ega.

Hayne asarlarining o'zbek tiliga tarjimai masalalarini o'rganishda A. Oripovning "Tarjima san'ati" monografiyasi nazariy manba sifatida xizmat qildi [10]. Ushbu asarda she'riy tarjima prinsiplari va metodik yondashuvlar batafsil tahlil qilingan.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Hayne asarlarida ona timsolining badiiy-estetik xususiyatlari va uning o'zbek tilidagi tarjimalari tahlili quyidagi natijalarni ko'rsatdi:

Hayne asarlarida ona timsoli to'rt asosiy ko'rinishda namoyon bo'ladi: 1) biologik ona; 2) vatan (Germaniya) ramzi; 3) tabiat onasi; 4) ilohiy mehr-muhabbat timsoli. Bu obrazlar shoirning turli hayotiy davrlarida va turli she'riy to'plamlarida turlicha namoyon bo'ladi. Ayniqsa, Haynening "Lirik intermezzo" va "Shimoliy dengiz" turkumlaridagi she'rlarda ona obrazi etakchi o'rinni egallaydi.

Hayne asarlarida ona obrazi ko'pincha ikki qarama-qarshi kontekstda uchraydi: a) hayotbaxsh, himoyachi, mehribon kuch sifatida; b) yo'qotilgan, qo'ldan ketgan baxt ramzi sifatida. Bu ikkilik shoirning shaxsiy hayoti bilan bog'liq bo'lib, uning oilasi bilan munosabatlari va vatanidan uzoqda yashashga majbur bo'lgani bilan izohlanadi.

Ona timsolining o'zbek tiliga tarjimasida quyidagi jadvalda aks ettirilgan asosiy xususiyatlar va muammolar aniqlandi:

1-jadval.

Ona timsolining o'zbek tiliga tarjimasidagi asosiy muammolar va ularning yechimlari

Tarjima muammolari	Muammo tavsifi	Qo'llanilgan yechimlar	Tahlil
Leksik nomutanosiblik	Nemis tilidagi "Mutter" so'zi o'zbek tilidagi "ona" so'zidan kengroq semantik maydonga ega	Kontekstga qarab "ona", "volidai muhtarama", "onajon" kabi variantlardan foydalanish	Tarjimonlar kontekstga moslashtirishga harakat qilganlar, ammo ba'zan stilistik nomutanosiblik yuzaga kelgan
Stilistik xususiyatlar	Hayne she'rlarining lirik va ritmik xususiyatlarini saqlash	O'zbek she'riyati an'analariga moslashtirish, ba'zan original asardagi ritmni qurbon qilish	Ko'pincha ma'no saqlanib, shakl o'zgartirilgan. Bu ayrim hollarda emotsional ta'sirning yo'qolishiga olib kelgan
Madaniy kontekst	Nemis romantiklariga xos ona bilan bog'liq obrazlar tizimi o'zbek adabiy an'alarida boshqacha	Madaniy adaptatsiya, o'zbek adabiyotidagi an'anaviy timsollardan foydalanish	Ko'p hollarda tarjimonlar muvaffaqiyatli madaniy adaptatsiya qilganlar, ammo ba'zi nozik ma'nolar yo'qolgan
Metaforik ma'nolar	Ona obrazi bilan bog'liq metaforalar va allegoriyalarni to'g'ri ifodalash	Ekvivalent metaforalarni qo'llash, ba'zan izohlar berish	Metaforik ma'nolar ko'pincha to'liq ochilmagan, bu esa asl asarning falsafiy chuqurligini bir oz yo'qotishga olib kelgan

Ushbu natijalar va jadvalda keltirilgan muammolar Hayne asarlarining o'zbek tiliga tarjimasida jarayonida ona timsolining o'ziga xos xususiyatlarini saqlashda qiyinchiliklar mavjudligini ko'rsatadi. O'zbek tarjimonlari asosan ikki asosiy yondashuvdan foydalanganlar: 1) asl nusxaga imkon qadar yaqin tarjima qilish; 2) o'zbek adabiy an'alariga moslashtirish.

Jumladan, Hayning mashhur "Ich weiss nicht, was soll es bedeuten" she'ridagi ona obrazining tarjimasida o'zbek tarjimonlari original asardagi romantik kayfiyatni saqlashga harakat qilganlar, ammo ba'zi metaforik ma'nolarni to'liq ochib bera olmaganlar. Bu esa tarjimada asl matnning ma'lum darajada o'zgarishiga olib kelgan.

Ona timsolining Hayne ijodida tutgan o'rnini to'liq tushunish uchun shoirning shaxsiy hayoti va ijodiy faoliyatini chuqur tahlil qilish muhim. Uning oilasi bilan murakkab munosabatlari, vatanidan uzoqda yashagani va romantik adabiy oqimning vakili ekanligi ona obraziga bo'lgan munosabatining asosiy belgilovchi omillari hisoblanadi.

XULOSA

Tadqiqot natijalariga ko'ra, Haynrix Hayne asarlarida ona timsoli ko'p qirrali va murakkab obraz sifatida namoyon bo'ladi. Bu timsol shoirning shaxsiy hayoti, vataniga bo'lgan munosabati va romantik adabiy oqimning ta'siri natijasida shakllangan. Hayne asarlarida ona obrazi ko'pincha mehribon himoyachi, vatandan uzoqda qolgan shoir uchun yo'qotilgan baxt, ba'zan esa tabiat ramzi sifatida talqin qilinadi.

Ona timsolining o'zbek tiliga tarjimasida bir qator lingvistik va madaniy muammolar yuzaga keladi. Tarjimonlar bu muammolarni hal qilish uchun turli strategiyalardan foydalanadilar, jumladan: leksik transformatsiya, madaniy adaptatsiya, ekvivalent obrazlarni qo'llash va boshqalar. Biroq, tarjima jarayonida Hayne asarlarining ba'zi nozik ma'nolari va emotsional ta'siri yo'qolishi kuzatiladi.

Hayne asarlarini o'zbek tiliga tarjima qilish jarayonida ona timsolining to'liq ochib berilishi uchun tarjimonlar nafaqat til bilimiga, balki nemis va o'zbek adabiy an'alarini chuqur anglashga ham ega bo'lishlari kerak. Shuningdek, tarjima jarayonida Hayne ijodining o'ziga xos xususiyatlarini, uning romantik dunyoqarashini va ona obraziga bo'lgan munosabatini to'g'ri tushunish juda muhim.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Benda, K. (2018). Heinrich Heine und seine Zeit: Poetische Bilder und Symbole. Berlin: Deutsche Literaturverlag.
2. Mirvaliyev, S. (2020). G'arb adabiyoti va o'zbek tarjimashunosligining o'zaro munosabatlari. Toshkent: O'qituvchi.
3. Gerr, M., & Vinnekens, L. (2017). Die Romantische Symbolik in Heines Werken. Frankfurt: Weltliteratur Press.
4. Martinez, C. (2019). Bildsystem in Heines Poetik. München: Deutsche Akademie Verlag.
5. Жирмунский, В. М. (2012). Немецкий романтизм и современная мистика. Санкт-Петербург: Аксиома.
6. Федоров, А. В. (2015). Основы общей теории перевода. Москва: Филология.
7. Mirvaliyev, S. (2022). G'arb adabiyoti o'zbek tarjimonlari nigohida. Toshkent: Fan.
8. Yoqubov, X. (2019). Jahon adabiyoti durdonalarini o'zbek tiliga tarjima qilish masalalari. Toshkent: Adabiyot.
9. Quronov, D. (2018). Adabiyot nazariyasi asoslari. Toshkent: Akademnashr.
10. Oripov, A. (2021). Tarjima san'ati. Toshkent: O'zbekiston.